

HITZAURRE GISA

Jose Luis Alvarez Enparantza
«Txillardegi»

Euskaldun anitzek ale bikoitz honen muin nagusia, **Iparraldeko egoerari buruzko Dossierrean** atxemanen dute segurki.

Hego Euskal Herriko egoera hobeki jarrai daitekeela-eta, *Erramun Baxok* irakaslearen txosten zehatzak hutsune nabarmen bat beteko du. Eta Jaur-laritzaren eta Nafarroako Diputazioaren ordezt, **Euskal Kultur Erakundeak** kaleratutako datuak hartu ditu oinarritzat.

Iparraldeko biztanle-kopuruak, hasteko, beste maila batekoak dira. Ipar Euskal Herri «klasikoa» biltzen dute bi herrialdeek (Nafarroa Behereak eta Zuberoak, oro har) 40.000 biztanle baizik ez dute gaur egun. Alderantziz, «BAB» deitu ohi den hirigune hirukoitzak (Baiona, Angelu eta Miarritzek osatuak), 109.000 biztanle, erdal sustrai sendoak ditu (euskalduntasuna are ukatu ere egiten diote batzuek!). Eta Lapurdiren «barnekaldeak», gaur egun udatiarrek eta aberats arrotzek arrunt kaskoindua, beste 101.000 biztanle ditu.

Ipar Euskal Herria guztiz desorekatuta agertzen zaigu; eta tradizioak kantatu izan digunetik oso urruti.

Desorekatuta, beraz; eta erdaldunduta ere bai. Lan honetan ikus daitekeenez. Iparraldea ezagutu dugunok bagenekien hau; hogeita hamar urte honetan gertatu den erdalduntze azkarra, gauza nabarmena baitzaigu.

Baina daturik ez zegoen. Azkenean, berandu bada ere, galdera linguis-
tiko bat erantsiko omen dute Iparraldeko inkestetan.

Nolanahi ere lan baliosa egin dute EKEkoek. 1.400 datu biltzaile: ez da
gutxi.

Euskararen egoera «larria» da Iparraldean. Ez dago beste hitzik. Eta dixi-
mulutan zertan ibili beharrik ez dago. Gainbeherakada garbi agertzen da
hiru xifra hauetan: *zaharren* artean, %37k daki euskaraz; *helduen* artean,
%27k bakarrik; eta *gazteen* artean, %11k besterik ez. Euskararen suntsi-
tzea hortxe dago.

Ipartarrek, euskaraz badakitelarik ere (baita ongi jakin ere askotan), fran-
tsesez mintzo dira. Joera hau puntuzko euskaltzaleen artean topatzen da;
eta herri xehearen alorrean, berdintsu. Abertzaleak berak, euskaldunak
direnean ere (eta honek Hegoaldean gerra aurrean egon zen giro erdaltza-
lea gogorazten du), frantsesez mintzo dira.

Krisigunea zehazki non koka galdetzen dio Baxoek bere buruari; eta data
hau ematen du: 1960 inguruan.

Hots, autoreak berak azpimarratzen duenez: orduantxe sortu zen Iparral-
dean mogimendu abertzale berria: **Enbata**, **Itsasu**, eta abar.

Nola azal hori? Denoi dagokigu erantzuten saiatzea; baina Iparraldeko
aberkideei bereziki.

Erabilpenari buruzko datu batzuk oso argigarri gertatzen dira. Euskara
zaharrekin erabiltzen da (%83), eta ez gazteekin (%45). Osasun-zerbitzuak
(honetan oso joera antzekoa topatzen dugu Hegoaldean) frantsesez bizi
dira. Soziologikoki, Irlandan bezalaxe, modernitateari frantsesa dagokio
(ingelesari han); eta suntsitzen ari den munduari berriz, euskara (gaelikoa
han).

Harrigarria da, horretara, abertzaletasuna modernitate frantsesarekin joa-
tea; eta ez Euskal Herri berrituarekin.

Ohar kezkarri bat Baxoken aldetik, baina oso zehatza: «motibazio sin-
bolikoak ederrenak direla, baina ahulenak»

Ondorioa, beste leku askotan bezala, «euskaraz hitz egitea beharrezko-
tzat ez jotzea» gazteek. «Izana kontzientziaren aurretik etorri ohi da» esan
zuen filosofo famatu batek.

Galdera larri asko Baxoken lanaren ondorioz. Eta erantzun sendo batzuk
ere bai: «Elebitasuna arriskugarria da hizkuntza ahulagoarentzat, diglo-
siak hizkuntza indartsua indartzen baitu, eta ahula ahultzen».

Lana irakurtzea eta isilpean edoskitzea onena.

Isasi-ren *Euskarak iraun* izeneko izkribuak ere, zailago izanagatik ere,
galdera larri mordo bat egiten du.

Hizkuntzen erabilpena eta bizia bera azalduko lituzkeen **faktore eraba-
kiorren** bilaketara bidaltzen du irakurlea, **teoria** argitzaile horren xeka.

Xifren eta estatistiken «erabilpen maltzurraz» ongi jabeturik, Isasik zenbaketez mesfidatzera bultzatzen gaitu: zenbaketarik xinpleenetan ere, azpian datzan «kategorizazio izkutua» baitago; beti ere egia-izkutaizale; eta debideratzaile, beraz.

Daturik ezari orain datu-ugalketa jarraitu zaio. Aztertu egin behar orain estatistika uhol horiek. Eta, horrez gain orain, EKBk aspaldi honetan egin dituen kale-neurketen multzo harrigarria.

Metodologia sendo baten beharra, horretara, gero eta nabarmenago agertzen da gure begien aurrean. *Bat* honetxan 13-14 alean hasitako sailari, beraz (1994), segida eman behar zaio.

Ezin hemen xehetasunetan sar. Sailketa berri-berri beharraz mintzo zaigu Isasi. Oraingoz oinarritzat har dezakegun hiztun-kopuruak ere (593.535 euskaldun, 1991an, elebidunak oro har) kezkatuta uzten gaitu. Baita azkene-ko euskaldun elebakarrak mende honekin batera suntsituko diren segurantziaz. Eta horrekin batera euskaraz **mintzatu - beharra**.

Ohar batzuk bukatzeko Soziolinguistikaren teoriari buruz.

Xabier Falcón-ek, berriz, gure artean gutxiegi aipatu ohi diren autoreak gogorazten ditu. **Joan Rubin** dakar gaurkoan, Badia-rekin batera; aspaldi-urteetan Haugen-ekin egin zuen bezala.

Quebec-ek 1960 inguruan jasan zuen kinkalditik abiatuturik, Soziolinguistikak etengabe aurkitu ohi dituen hiru muga magusiak aipatzen ditu: inkestak taxuz egiteko behar izaten den denbora, beroriek burutzeko falta ohi den dirua, eta maila praktikoan ikerkuntzek izan ohi duten etekinaren urria.

Datu-taulak **irakurtzeko** kontutan hartu beharrezko ideia batzuk, ondoren (Eire-ko kondaira sozio-linguistikoaren ulertzapenean eman ohi diren oso antzekoak); eta Metodologian bateratu eta zehaztu beharra azpimarratuz.

Iturri Bila sailean, lan interesgarri bat Odriozola lankidearen luman. Bi hitz bakarrik, laburtu beharrak bortxaturik.

Alde batetik, **Whorf / Bernstein** bikotea plazaratzea; bi muturretako ia-ia sinbolo gisa. Pentsamenaren mugaketaren ikertzailea lehenengoa («Hizkuntz Errelatibitatea»ren Teoria, funtsean). Eta gizarte-klasearen eraginaren apostulua bigarrena («Koda murrizta eta koda zabala»ren inguruan, irakurleak badakikeenez).

Azkenik, ziri bat Soziolinguistika «apolitiko» egin nahi dutenen kontra. Ez baita posible hizkuntzen «funtzioak aldatzea, horretan inplikazio sozio-politikorik ez balego bezala».

Hizkuntz normalizazioaren aurrerapena neurtzeko tresna, berriz, katalanek prestatutako *Indexplà* izenekoa. HNI tasa definituz (34 adierazleren bitartez), normalkuntza prozesuaren gorabeherak jarrai daitezke orain objetibotasunean.

Arruti-ren lana, azkenik («**Familia bidezko jarraipena**») benetako lan monografikoa da. Lehenengo orrialdeetan teori-sarrera sakon bat egin ondoren («Txepetx»en lanen bidetik, oro har), eta hizkuntz ordezkapenaren urratsak zedarritu ondoren (erabil esparruen galera, hiztunen kopuruaren murrizketa, lurraldea bera galduz azkenik) datu estatistikoak aztertzera pasa gaitezke.

Horretarako bi Unibertso hartu ditu kontutan. Siadeco eta HPIN-en bidezko informazioa, batetik (1991); eta 1991-ko biztanleen Errolda bestetik. Lana xeheki egina da.

Arrutik ere gauza bat azpimarratzen du: urtean 180 eskola-egun kondatzen bada (urteak 365 egun dituelarik), eta neska-mutilek eskolan 5 ordu pasatzen badute egunean (egunak 24 ordu dituelarik), ondorioa hauxe dela: **eskolak bakarrik** ezin dezakeela normalizazioaren erantzukizuna bere gain har. **Gizarte osoa** behar da inplikatu.

1989ko «esperientzia antolatua», berriz, zehazki azaldua, hemen laburtzerik ez dago. Osoki eta poliki irakurri beharra da.

Bat-en ale hau ere euskaltzaleei baliagarri gertatuko zaien esperantzan, idatz-talde osoaren izenean.